

Diversiteit en inclusie

*Korte verhalen
ter inspiratie,
legitimatie en
verbinding*

Voorwoord

Juist nu de overheid mogelijkheden biedt voor professionalisering en schoolontwikkeling via het Nationale Plan Onderwijs is het voor jou als leraar/directeur en voor jullie als schoolteam van belang om met elkaar het gesprek aan te gaan over de vraag: 'Op welke kansen binnen ons eigen onderwijs richten wij ons met de beschikbare NPO-gelden?'

Vanuit NIVOZ schuiven we graag eens vrijblijvend bij jou of je team aan. Om mee te kijken naar wat er speelt en leeft, en het gesprek te openen of te voeden over bijvoorbeeld 'het waartoe' van onderwijs of het belang van het pedagogisch handelen van een leraar. Om samen van gedachten te wisselen over hoe gelijke kansen te stimuleren of leerachterstanden (als daarvan sprake is?) te voorkomen.

Jouw pedagogische vorming, jouw pedagogisch handelen doen ertoe. Daarmee kan het goede voor jouw leerlingen ontstaan: naast kansengelijkheid, waaraan jij als docent in je dagelijkse werk bijdraagt, bereid je het kind - in gezamenlijkheid met klas en team - voor op zijn of haar plaats in de samenleving.

In deze bundel heeft collega Rikie van Blijswijk een aantal wonderschone verhalen geselecteerd, korte verhalen rondom het begrip achterstand en de pedagogische implicaties.

Veel leesplezier!

Tjitske Bergsma, NIVOZ-opleidingen

Inleiding

Het onderwijs is als een eiersorteermachine, merkte hoogleraar Rob Martens - destijds ook collega bij NIVOZ - een paar jaar geleden op. We hebben voor elk 'ei' een route. Als je te klein bent, ga je naar links; als je te groot bent, ga je naar rechts. Als je te dik bent, moet je die kant op; maar heb je een te mager lijf, dan wijzen we je de andere kant op. Niet alleen is het voorsorteren vervelend, je komt - als je zelf te dik bent - ook niet meer een te klein ei of een mager lijf tegen. Zo vergaat het ook veel van onze leerlingen.

Er zijn mensen in het onderwijs die dat niet wenselijk meer vinden. Zij zorgen ervoor dat de school net zo divers is als de straat, de wijk en de stad waarin we wonen met elkaar. Zo komen kinderen van de reguliere basisschool samen met kinderen die eigenlijk op een school voor speciaal basisonderwijs zouden moeten zitten. Eigenlijk mag dat niet van de wet, zodat het een hele klus wordt om bijvoorbeeld de geldstromen toch naar de school te leiden. In het voortgezet onderwijs wordt de roep groter om iets dat op een middenschool lijkt. Ingegeven door een te vroege selectie wordt ook hier de roep om langer bij elkaar te blijven luider, omdat het ook goed is voor de sociale cohesie.

Samen leven, samen spelen in de tussenruimte die school heet, zorgt voor verbondenheid, hulpvaardigheid en wederzijds begrip. Als je dat mag oefenen op school, kan je je daarin verder bekwamen voor het 'echie' in de samenleving. Daar worden we toch met z'n allen beter van?

De verhalen in deze bundel zijn eerder gepubliceerd op NIVOZ-platform hetkind.

Veel leesplezier,

Rikie van Blijswijk

Ps. Achter [deze weblink](#) vind je nog veel meer verhalen online over het thema 'diversiteit en inclusie', met andere perspectieven, die je mogelijk sterken in je pedagogische opdracht.

‘Inclusief leven vraagt transparantie en
openheid en vooral dat je met een groot hart
overal naar gaat kijken.’

Dominique Mol, Theater Babel.

'Elk kind hoort erbij en dat laten we merken!'

Mei 2021

Sinds september 2019 kent [Mission Hill](#), een van de eerste Essential Schools in de VS, het zogenaamde co-teacher leadership. Vanaf het allereerste begin is deze school een inclusieve school in een dubbele betekenis. Veertig

procent van de leerlingen heeft 'special needs', waaraan voldaan wordt door twee leraren. Eén van hen heeft een 'speciale opleiding', de ander een reguliere opleiding. Niet alleen deze cognitieve kant, maar ook de morele betekenis van een inclusieve school wordt dagelijks in praktijk gebracht. 'Ieder mens heeft goede en minder goede kwaliteiten. Door met elkaar in gesprek te zijn, blijf je met elkaar verbonden.'

De Amerikaanse samenleving is sinds 1965 steeds individualistischer geworden, concludeert [Robert Putnam](#) in zijn over enkele maanden te verschijnen nieuwe boek, waar hij alvast een inkijkje in gaf tijdens zijn [Jaap Dronkers lezing](#) afgelopen november.

Prof. dr. Rob Martens zegt daarover in zijn artikel [Ik Wij Ik](#): 'Deze polarisatie doet zich in de Europese samenlevingen net zo sterk voor als in de Amerikaanse. Ook in het ons land stijgt sinds midden jaren zestig het gebruik van het woordje 'ik', als indicator voor een toenemende 'ik-cultuur.'

In Nederland zijn gelukkig wel voorbeelden te vinden van echt inclusieve scholen, zoals de [Synergieschool in Roermond](#). Het zijn de scholen waar ook kinderen met een SBO-

beschikking of soms een SO-leerling welkom zijn, waarvoor de school is toegerust en waarin ieder kind kan gedijen.

Dat is de *cognitieve* kant van een inclusieve school: kinderen met verschillende leer- en gedragsproblemen bij elkaar in de groep en een curriculum dat maatwerk biedt.

Er is ook een *morele* kant van inclusieve scholen, die minder vaak wordt gezien en die volgens mij die sleutelvariabele is in de samenleving waarop Putnam doelde in zijn Jaap Dronkers lezing.

Een mooi voorbeeld trof ik aan op de door mij jaarlijks georganiseerde studiereizen naar The Essential Schools in Boston en New York. Deze scholen zijn allemaal inclusief en dat zie je bij binnenkomst

onmiddellijk. Elke directeur vertelt er in het welkomstwoord enthousiast over. De teams staan erop dat hun school inclusief is. De morele dimensie van deze inclusieve scholen zie je niet meteen; daarvoor moet je dieper kijken om te zien wat deze leraren daarvoor doen.

Op Mission Hill bijvoorbeeld worden geen feesten gevierd: geen verjaardagen, geen Kerst, geen Pasen en geen Suikerfeest. Daarmee beogen ze dat kinderen met een Jehova-, katholieke of moslimachtergrond of kinderen die uit een gezin komen dat met armoede kampt zich ook thuis voelen op de school. De school viert wel het leren, met 'exhibitions', waarop kinderen laten zien wat ze geleerd en gemaakt hebben in een project. Alle ouders zijn welkom en er wordt samen gegeten van de wereldgerechten die ouders hebben gemaakt.

Wie door de school loopt, ziet hoeveel aandacht wordt besteed aan foto's van de dagelijkse leefwereld en het gezin van alle kinderen, nadat in de groep is uitgewisseld wie het kind is, waar het vandaan komt, hoe het gezin eruit ziet en wat hetzelfde is en wat anders is thuis. Zo leren kinderen dat de eigen wereld anders is dan die van klasgenoten en dat ze elkaar nodig hebben om plezier en verdriet met elkaar te delen.

Op een ochtend in oktober neemt een leerling (12 jaar oud) van Mission Hill de groep deelnemers aan onze studiereis mee voor een rondleiding door de school. Inclusie is door één van de co-teachers-directeuren toegelicht en daarin is met name de morele kant van inclusie toegelicht: zorgen voor elkaar.

Er komt een vraag uit de groep: 'Is het weleens lastig voor jou om elke dag in de klas te zitten met kinderen die anders zijn?'

Het meisje neemt een paar seconden de tijd voordat ze de vraag beantwoordt. Dan zegt ze: 'Ieder mens heeft goede en minder goede kwaliteiten. Ieder mens heeft wel iets dat minder prettig is voor een ander. Dat kan iets fysieks zijn of iets psychisch. Soms zijn die meteen zichtbaar en soms minder of helemaal niet. Ik vind het belangrijk om met iedereen contact te hebben en daardoor begrijp ik die ander beter en blijf ik met de ander verbonden. Ik leer daarvan over mijzelf en over de ander. Daardoor kan ik met iedereen beter omgaan. Stel je voor dat we elkaar niet zouden zien en niet zouden praten met elkaar. Dan verlies je elkaar gemakkelijk uit het oog en ga je sneller oordelen. Ik ben daarom blij dat ik op deze inclusieve school zit.'

Ikzelf ben opnieuw, ondanks dat ik al vele jaren op deze school kom, onder de indruk van hoe dit twaalfjarige kind de vraag beantwoordt. Zomaar op een willekeurige dag, onverwacht, geeft zij woorden aan de missie van de school en maakt de kwaliteitscirkel daarmee rond.

[Daan Roovers](#), voormalig Denker des Vaderlands, beschrijft het in haar essay *Liefde voor de wereld* als volgt: 'Zonder inzicht in wat goed gedrag is en wat samenleven met anderen betekent, blijft opvoeding oneerbiedig gezegd hangen op het niveau van een puppycursus. Het allerbelangrijkste is de morele opvoeding, en dat betekent dat kinderen leren denken, zegt Kant. Je wilt dat een kind een eigen geweten ontwikkelt. Je wilt dat kinderen leren 'uit vrije wil het goede te doen'. Niet omdat ze gehoorzamen, maar vanwege het goede zelf. Niet omdat ze anders straf krijgen, of omdat de juf boos wordt-nee, omdat ze het zelf goed vinden. Omdat ze weten wat het goede is, en dat ook herkennen. Dat klinkt hoogdravend, maar het is heel alledaags.'

Het essay van Daan Roovers maakt onderdeel uit van “Ogenblikken, als verdieping en inspiratiebron voor iedereen die betrokken is bij de ontwikkeling van kinderen en jongeren”. Meer weten? Bezoek de website [Wij zijn Jong](#) hier.

Filosofo Daan Roovers was tot maart 2021 onze Denker des Vaderlands. Ze verzorgde de laatste [online NIVOZ-onderwijsavond](#), op woensdag 16 juni 2021. Het thema dat centraal stond: oefenen voor later door in het nu te zijn?

De docent en zijn diversiteits-ID

April 2020

Hoe kun je als docent omgaan met diversiteit? Hoe kun je iedereen er in respect en gelijkwaardigheid laten zijn? En hoe help je anderen beter om te gaan met hun eigen diversiteit en die van elkaar? Ilse Speelman verdiepte zich in het thema aan de hand van onder meer de begrippen anders-zijn versus geheel-zijn én ze stelt boeiende reflectievragen.

In deze groep studenten heeft het gesprek over anders-zijn zich meerdere malen voorgedaan. Eén student heeft zich eerder voorgesteld in de groep aan de hand van de minderheidsgroepen waartoe hij behoort. De groep stelde vragen die leidden tot een open en accepterend gesprek. Deze bijeenkomst voelt de student zich echter ook gekwetst, door altijd maar gezien te worden als diegene die tot de minderheidsgroepen behoort. Ik kom op een punt dat ik als docent niet meer goed weet wat ik er mee aan moet. Hoe betrokken ik me ook voel, deze student voelt zich niet gezien en niet begrepen door de wereld en door mij.

Reageer ik dan niet goed? Heeft hij hulp nodig die ik niet kan bieden? Deze bijeenkomst probeer ik de pijnpunten te vinden, door hem aan het roer te zetten van het groepsgebrek. Want ik wil begrijpen wat er gebeurt: Waar is hij naar op zoek? Wat gebeurt er bij hem en wat gebeurt er bij mij? Het is een moeilijk en emotioneel zwaarbeladen gesprek. We voelen ons betrokken maar ook gekwetst en machteloos. De student omdat hij zich niet gezien voelt, ik omdat

ik door hem als schuldige word aangewezen. Met man en macht probeer ik de student mijn gevoel van erkenning en acceptatie te geven, maar op den duur lijkt het of ik moet kiezen tussen twee kwaden: hem bevestiging geven en mijn gekwetstheid voor me houden of mijn gekwetstheid uitspreken en zijn gevoel van niet begrepen worden vergroten. Het laatste gebeurt, waarna de student roept: 'Zo gaat het dus altijd, niemand begrijpt mij!'

Hoe kun je als docent omgaan met diversiteit? Hoe kun je iedereen er in respect en gelijkwaardigheid laten zijn? En hoe help je anderen beter om te gaan met hun eigen diversiteit en die van elkaar? Met die vragen raken we in mijn ogen aan de kern van diversiteit: zien en gezien worden over de grenzen van etniciteit, religie, sociaaleconomische status en gender.

In dit artikel neem ik je mee door drie gebieden van mijn ontwikkeling, omtrent de casus met de student, waarin dit idee van diversiteit ontstaan is. Zie het als een inspiratiebron om die reis - door het landschap van je ontwikkeling als docent - ook zelf te maken. Allereerst nemen we een kijkje in mijn *diversiteits-identiteit*: hoe ik mijn eigen diversiteit ben gaan definiëren, wat ik meegemaakt heb en hoe me dat gevormd heeft als docent. Vervolgens komen we aan bij het gebied van perspectiefontwikkeling – ik heb *diversiteits-ideeën*. De huidige stand van mijn ontwikkeling in deze twee gebieden noem ik tezamen mijn *diversiteits-ID*. Dat 'ID' omvat het landschap van mijn unieke en vormende, aspecten en ideeën, dat richting geeft aan het derde gebied - mijn *diversiteits-handelen*.

Mijn diversiteits-identiteit als docent

Sinds kort houd ik me bewuster bezig met het thema diversiteit. Discussies over diversiteit trokken me nooit echt aan en dat verbaasde me, want ik ben sterk maatschappelijk betrokken. Nou had ik "het geluk" me meestal niet te herkennen in de gangbare diversiteits-discussies, over religie, etniciteit of genderverschillen bijvoorbeeld. Er klopte naar mijn idee echter ook iets niet aan de manier waarop de problematiek vaak werd aangekaart en ik wist niet hoe ik me er wél toe wilde verhouden. Toen ik de situatie met de student ervaarde, besepte ik dat het thema juist raakt aan waar mijn hart ligt: bouwen aan onderwijs waarin we elkaar zien en gezien worden.

Dat besef leidde me terug naar mijn persoonlijke worsteling om mezelf te zijn, me gezien te voelen en mezelf te laten zien. Die strijd heb ik het sterkst ervaren in mijn schoolloopbaan. In het onderwijs ervaarde ik voornamelijk interactie met mijn rol als

kind, leerling of student, gegrond op aannames en verwachtingen: "je bent een leerling dus je zult wel geen zin hebben om te leren" of van medestudenten: "jij haalt geen hoge cijfers dus je bent vast niet de slimste". Ik miste aandacht voor mezelf als 'Ilse' en de docent als 'Marijke'. Dat betekent niet dat ik niet ook graag bij groepen wilde horen, maar daarin had ik een sterke behoefte om mezelf te zijn en als mezelf gezien te worden. Thuis kreeg ik daar de vaardigheden en steun voor, maar in het onderwijs ervaarde ik vooral druk en leerde ik me aan te passen. Dat heeft gezorgd voor een intern conflict dat ik nog altijd ervaar en waarmee ik, als docent, niet alleen voor een eigen uitdaging sta, maar me ook verantwoordelijk voel voor het zien en gezien worden van anderen.

Mijn diversiteits-ideeën als docent

Een dergelijke worsteling zag ik terug bij de student uit de casus. Hij was, net als ik, aangekomen bij een fundamentele behoefte: gezien worden als een 'zelf'. De roep om die behoefte was echter bedolven geraakt onder de roep om erkenning voor het anders zijn en dat is goed te begrijpen. Aan de ene kant behoren we tot groepen, populaties en categorieën, waarmee we ons identificeren en in geaccepteerd willen worden. Ik ben bijvoorbeeld onderdeel van een vriendengroep, jongvolwassenen en docent. Daarbinnen zijn we echter ook een uniek geheel, een 'zelf', waarin we herkend en erkend willen worden. Ik wil niet alléén als docent gezien worden maar ook als Ilse. Het is soms een uitdaging die behoeftes met elkaar te rijmen. Deze student zocht naar erkenning als uniek persoon, maar vond het lastig zich als een 'zelf' te laten zien: 'Ik weet niet hoe ik mezelf anders kan voorstellen dan vanuit mijn anders zijn (de minderheidsgroepen), ik ben niet dat wat er van me verwacht werd, maar weet ook nog niet wie ik dan wél ben'.

In omgang met diversiteit zie ik vaak slechts aandacht voor het *deel-zijn*. Zowel vanuit degene die ‘anders’ is, als degene die zich, met kwade of goede bedoelingen, tot dat anders-zijn verhoudt. Er wordt dan bijvoorbeeld een veilige plek gecreëerd voor studenten met een andere etniciteit of er wordt een extra categorie toegevoegd aan gender-aanduidingen voor mensen die zich in de huidige categorieën niet herkennen. Dat is allemaal van groot belang om van bepaalde stigma’s af te komen en steun te bieden, maar daarmee zijn we er nog lang niet. Uiteindelijk gaat diversiteit namelijk altijd ook om erkenning van het *geheel-zijn*, erkenning van jou en mij. Ik bedoel dat niet in individualistische zin, ook een echte ontmoeting met de ander is pas mogelijk vanuit echt contact met ons-‘zelf’. Als het individu niet gezien wordt of zich niet laat zien in zijn geheel-zijn, is recht doen aan diversiteit onbegonnen werk, dat moeten we denk ik niet vergeten wanneer we mensen helpen zich te emanciperen.

Mijn diversiteits-handelen als docent

Het is een uitdaging om mijn diversiteits-ID – mijn identiteit en ideeën – in praktijk te brengen. Ik probeer daarin van de ervaring met de student te leren. We zagen eerder dat de student onzichtbaar werd achter zijn deel-zijn. Daaromheen was echter ook een groepsdynamiek ontstaan, die ons allemaal doof maakte voor de daadwerkelijke boodschap, toen die eenmaal op tafel kwam. We zaten namelijk, zoals dat ook wel genoemd wordt, met elkaar in de ‘[dramadriehoek](#)’ en namen afwisselend de rol van ‘slachtoffer’, ‘aanklager’ of ‘helper’ aan. Ik schoot toe in reactie op zijn roep om hulp: “zie mij, begrijp mij en accepteer mij”. Ik liet

hem een uur lang aan het woord, bevestigde dat het moeilijk is om niet erkend te worden in je anders zijn en gaf tips over wat hij misschien anders kon doen. Toen hij als aanklager concludeerde dat ik als “normaal” mens niet begreep wat voor pijn hij heeft, kon ik het niet laten in hetzelfde bootje te stappen: 'Ik weet als geen ander hoe het voelt om over één kam geschoren te worden en dat is precies wat jij nu doet, door te zeggen dat ik jou, net als alle andere “normale” mensen, niet begrijp'.

Het idee van de [dramadriehoek](#) heeft me geholpen in te zien dat we soms te veel verantwoordelijkheid bij de ander leggen of juist te veel verantwoordelijkheid op ons nemen en daarmee in elkaars greep raken. Natuurlijk kan en wil ik de student “helpen” in zijn diversiteitsontwikkeling, maar ik kan niet zijn verantwoordelijkheid op me nemen, om zich in zijn geheel-zijn te ontwikkelen en zijn ‘zelf’ te gaan laten zien. Dat is een weg die we, in contact met elkaar, maar toch echt zelf moeten bewandelen. Wat ik wel kan doen is een stimulerende veilige omgeving creëren, waarin de studenten met elkaar dat proces kunnen doormaken. Een omgeving waarin je bij de groep hoort én jezelf kunt zijn. Dat vraagt van mij als docent niet alleen om openheid te creëren voor gevoelige gesprekken, door persoonlijk contact te maken. Het vraagt ook om een volwassen positie in te nemen en ieders autonomie te waarborgen, door de student niet verantwoordelijk te stellen voor mijn gekwetstheid en mezelf niet voor zijn ontwikkeling. In de gepaste afstand die er dan ontstaat, is er ruimte voor de student om een ‘zelf’ te gaan ontwikkelen.

Vragen ter reflectie

- Welke ervaring in diversiteit, met een leerling of student, is jou het meest bijgebleven?
 - Wat gebeurde er bij de leerling/student en bij jou of in de groep?
- Hoe ziet jouw diversiteits-identiteit eruit?
 - Hoe definieer je jouw eigen diversiteit?
 - Welke ervaringen hebben je hierin gevormd?
 - Hoe ervaar je de omgang met het anders zijn van jezelf en anderen?
- Wat versta je onder diversiteit?
 - Welke visie heb je op inclusief onderwijs?
 - Hoe staan die ideeën in relatie tot hoe je in het leven en docentschap staat?
- Wat leert jouw diversiteits-ID je over je ervaringen in diversiteit met je leerlingen of studenten?
 - Welke invloed hebben je diversiteits-identiteit en diversiteits-ideeën op jouw handelen?

Ilse Speelman is onder meer initiatiefnemer en mede-oprichter geweest van Bildung Nijmegen. Vanuit haar eigen onderwijservaring en als student Pedagogische Wetenschappen en Onderwijsinnovatie geeft ze naast woorden ook handen en voeten aan onderwijs met aandacht voor de persoonsvormende kracht.

Meer lezen?

- Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change? *Journal of Educational Change*, 6, 109-124.
- Hoffman, E., & Verdooren, A. (2018). *Diversiteitscompetentie. Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Karpman, S. (2014). *A game free life*. San Francisco: Drama Triangle Publications.
- Mella, P. (2009). *The holonic revolution*. Pavia: Pavia University Press.
- Vrijland, N. (2014). [Bateson: De logische niveaus van denken, leren en veranderen](#). Geraadpleegd op 3 maart 2020, van:
- Verkuyl, H., & Korthagen, F. (1999). Kom je de leerlingen tegen of jezelf? Reflectie op de beroepsidentiteit als essentieel onderdeel van de lerarenopleiding. *VELON Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 21, 19-28.

Schoolportret: samen in één groep op de Synergieschool in Roermond

Juni 2017

Een school die vanaf het binnengaan goed voelt. Soms heb je dat, dat je diep van binnen voelt dat het klopt. En dat gebeurt Rikie van Blijswijk in de [Synergieschool in Roermond](#). Maar ze valt pas echt om als ze met Djaby praat. Hij verwelkomt haar op school, waar kinderen uit regulier en Speciaal Basisonderwijs (SBO) elke dag samen leven en leren.

Djaby, 11 jaar, gaat er eens voor zitten halverwege de rondleiding, met zicht op de keuken waarin kinderen aan het werk zijn. 'Door mijn autisme heb ik moeite om contact te maken met anderen', steekt mijn gids van wal. 'Ik ben er hier al veel beter in geworden. Op mijn vorige school (SO) vond ik het maar saai. Hier krijg je spannende lessen en kan ik wel de tafel van vier in een paar seconden opzeggen. Wat ook fijn is, is dat ik gewoon mag rondlopen bij de planning en de gym. Dat helpt, want ik ben een beetje 'n druk type.'

Hij is van een cluster 3-school naar de Synergieschool overgekomen. Dit is zijn eerste jaar hier en hij voelt zich er op zijn gemak. Dat is aan alles te zien en hij raakt er niet over uitgepraat. Djaby zit in een supergave stamgroep bij meester Daniël en juf Annet.

'Ik begin met stamgroeptijd. Daarin vertellen we elkaar wat belangrijk is voor ons. Dan gaat het over de dag van vandaag en kijken we op de actuele website wat we kunnen doen. Ik heb een Individueel Ontwikkeling Perspectief, en daarin staan drie doelen waaraan ik elke dag werk. Ik ben aan het leren om beter op te letten in de stamgroep en ik moet de tafels van 3 en 4 leren. Dat gaat supergoed! Ook probeer ik de werkjes in mijn map af te maken.'

Vanaf ons tafeltje zie ik aan de andere kant van de hal twee grote kartonnen leraren staan van de Synergieschool, Joost en Suzanne. Op de borden staat in begrijpelijke taal de visie en missie

De binnenhuisarchitect heeft deze tekst goed begrepen. Hij is erin geslaagd om een huiselijke sfeer te creëren met verrassende hoekjes, vrolijke kleuren en meubilair dat je niet snel in een school verwacht. Dat draagt onherroepelijk bij aan mijn gevoel dat er iets bijzonders hier in Roermond gebeurt.

Schoolleiders Jet Dekkers en Hetty Belgers vinden dat bijzondere echter heel gewoon. 'Elk kind is voor ons speciaal,' beklemtoont Jet. 'We willen niet dat kinderen uit hun omgeving worden gehaald. Een leerling van ons woont in de buurt van de school. Zij zat op een SO cluster 2-school ongeveer 20 km verderop. We hebben haar hier aangenomen met ondersteuning vanuit cluster 2. Zij is hier

gelukkig, ontwikkelt zich prima en speelt met vriendjes uit haar unit,' vervolgt ze met overtuiging. Jet en Hetty, resp. directeuren van een reguliere en een SBO-school, verwezenlijken stap voor stap hun gezamenlijke droom om in één school kinderen bij en met elkaar te laten spelen en leren. 'Net zoals thuis.'

Aanleidingen zijn Passend Onderwijs en oude schoolgebouwen, die lek en koud zijn en toe aan renovatie. Een eerste compromis, met rechts in het gebouw regulier onderwijs en links de SBO, is niet wat ze willen. Een buurtschool voor alle kinderen een curriculum met gepersonaliseerd leren willen ze waarmaken. Maar hoe?

In scholengroep Swalm en Roer, waaronder 23 scholen ressorteren (waarvan 1 SBO), deden ze vier jaar geleden een oproep om mee te denken over de visie op Passend Onderwijs. Met 20 mensen werd het gesprek verder gevoerd, opgefleurd door grote bossen bloemen, takken en meer natuurmaterialen. Die werden de metafoor voor hun droom om schoonheid te geven aan leraren en leerlingen.

De ouderbetrokkenheid is groot, maar er zijn ook meteen zorgen: is er wel voldoende aandacht voor alle kinderen als ze in één groep zitten? Wordt mijn eigen kind niet tekort gedaan?

Ze beginnen voorzichtig met zowel de reguliere als de SBO-school in de noodlocatie waar zij drie jaar gehuisvest zouden worden. De start was in één gebouw, maar wel alles gescheiden. Al snel in dat eerste jaar werden de kinderen nieuwsgierig naar elkaar en tegen de herfst waren er gezamenlijke pauzes. Sinterklaas en Carnaval werden samen gevierd. Richting de zomer richtten de leraren een gezamenlijke onder-, midden- en bovenbouw in. Alleen de schoolverlaters zaten in een aparte groep. In het derde jaar namen kinderen gezamenlijk deel aan workshops. In september 2016 is gestart in het nieuwe gebouw, met volledig gemixte stamgroepen van max. 18-20 leerlingen met en zonder toelaatbaarheidsverklaring en leerlingen die een breed ondersteuningsprofiel vragen, zoals moeilijk lerende kinderen, een bijna blind en een doof kind, verdeeld in 4 units. Leraren werken intensief samen met de ambulante begeleiding en kunnen nu zelf ook extra begeleiding bieden.

‘We zijn blij met wat we al bereikt hebben,’ zegt Hetty, ‘we hebben geluk met dit gebouw en zien dat het goed is wat we doen. De onzekerheid hebben we vastberaden omhelsd. Elke keer staan we voor nieuwe uitdagingen; we willen in die onzekerheid blijven en oplossen wat nodig is. Stap voor stap komen we dichterbij de stip aan de horizon.’

Bescheiden als de beide schoolleiders zijn noemen ze de leerlingen, hun ouders en de leraren als hun inspiratiebronnen, maar ook Sjef Drummen van [Agora](#) en Jos de Vriend, de bestuurder van [Swalm en Roer](#), hielpen hen vol te houden op hun pionierstocht.

‘We willen met het hart begrijpen,’ legt Jet uit ‘en werken vanuit eigenaarschap, vertrouwen en het lef om het niet te weten. Het gaat hier om van mij- naar ons en van kennis naar kunde. We danken veel aan het werk van o.a. Luc Stevens en Gert Biesta en Rob Martens. Ons curriculum is gebouwd op verwondering en nieuwsgierigheid. De verhalen en de geschiedenis liggen in deze omgeving voor het oprapen. Daar maken

we gebruik van, evenals van de kernconcepten van [Wittering.nl](https://www.wittering.nl). We doen wat nodig is. Een meisje dat niet kan lezen of schrijven, speelt hier wel piano. Leerlingen kunnen in de schooltuin werken of eten maken in de keuken. Muziek, judo, dans, slagwerk, mindfulness, vriendjestraining en yoga zijn ook in het reguliere programma opgenomen.'

'Wij zijn hier voor onze kinderen. We noemen de school een Centrum voor Leven en Leren, want in het leven leer je. Dat doe ik zelf nog elke dag,' zegt Jet.

'Stigmatisering kennen we hier niet. Ooit stelde ik de ouder van een kind met moeilijk gedrag in een gesprek voor om met medicatie te beginnen. Die moeder vroeg mij op de man af voor wie dat nou noodzakelijk was? Voor haar kind of voor de leraren? ik schaamde mij, want toen drong echt tot mij door dat ik wilde dat dit kind zich moest aanpassen aan ons. Hier doen we dat anders. Wij passen ons aan het kind aan en bieden wat het nodig heeft.'

Verdiepende artikelen

[Jeugdzorg en onderwijs: 'Niet meer problematiseren, maar aan de slag met een praktische pedagogische houding'](#)

Op NIVOZ-platform het kind vind je meer schoolportretten en video's. [Klik hier](#)

Grootstedelijke superdiversiteit: ‘Een gepikte sleutel valt er niet uit zijn zak. Wel iets anders.’

Oktober 2017

Kinderen die verloren lopen tussen macho straatcultuur, traditioneel of volkse thuiscultuur en het onderwijs.

Sarina Hoogendam kan erover meepraten: zij gaf les in het speciaal voortgezet onderwijs aan een klas jongeren die op geen school niet meer welkom waren. Een superdiverse klas, verbonden in afwijzing. Neem ADHD-spring-in-‘t-veld Jaydon. Kampioen breakdance én leraren uitschelden. Slim én ongericht. Voor hem openbaart zich een duivels dilemma: pillen slikkend naar regulier, of zonder pillen naar speciaal onderwijs.

Rotterdam is mijn thuishaven. Een aantal jaren geleden werkte ik er als leerkracht in het voortgezet speciaal onderwijs. Mijn groep bestond telkens uit maximaal twaalf leerlingen, die allemaal niet meer welkom waren in het onderwijs, vanwege hun speciale gebruiksaanwijzing die maar weinig leerkrachten konden lezen. Ze waren vaak ergens op weg naar volwassenheid het kind-zijn kwijtgeraakt, gevormd als ze waren door armoede, drugs en straatcultuur. Op de drie sociale ladders waarover Iliass el Hadioui op [deze NIVOZ-onderwijsavond](#) spreekt – die van de volkse of traditionele thuiscultuur, de burgerlijke schoolcultuur en de macho straatcultuur – hadden ze wankel passen gezet.

Het was mijn schone taak om deze jongeren tijdens de zestien weken dat ze in mijn klas zaten de ‘zin in het leren’ bij te brengen en een nieuwe school voor hen te vinden. De gedeelde ‘veroordeling’ tot mijn klas maakte hen overigens helemaal niet eenvormig: ook in deze klas had ik te maken met superdiversiteit. Neem Jaydon,

veertien jaar oud. Stilzitten kwam in zijn woordenboek niet voor en hij deed me sterk denken aan de ongericht springerige *Teigetje* uit Winnie de Poeh.

Buitengesloten zijn als gedeelde ervaring
Terwijl Teigetje een liedje heeft waarin hij beweert de enige stuiterbal te zijn, was Jaydon het levende bewijs dat dat niet zo is. ‘*Weet je dat ik twee jaar geleden kampioen breakdance was van Rotterdam?*’, vroeg hij op een dag. Ik keek naar het gezicht zonder wenkbrauwen en wimpers, want Jaydon trok heel consequent alle haren uit zijn hoofd. Nee, dat wist ik niet, maar kon er me wel iets bij voorstellen. ‘*Wil je eens wat aan ons laten zien?*’, vroeg ik hem. Dat wou hij wel.

Ik keek naar mijn groep en schatte in dat ze hem niet zouden uitlachen of kleineren. Het gezamenlijke gevoel van buitengesloten zijn was de onzichtbare lijm die mijn klas samenvoegde. Een *brotherhood* waar ik als juf geen deel van uitmaakte, maar wel op kon vertrouwen.

Jaydon demonstreerde zijn talent en de groep prees hem, zoals verwacht. Hij ging weer zitten en staaarde naar zijn boek. Zijn duim ging in zijn mond en met zijn andere hand draaide hij gedachteloos aan een krulletje in zijn haar. Ik liep naar hem toe en duwde zachtjes zijn hand naar beneden: *‘Heb je hulp nodig?’* ‘Nee’, zei hij, *‘want ik ben slim. Ik ben hier niet omdat ik dom ben!’* Dat beaamde ik en vroeg hoe het was gekomen dat het niet lukte op zijn oude school. Hij had een leraar uitgescholden, en toen was hij geschorst. Hij mocht niet meer terugkomen.

Jaydons dilemma

‘Hoe kunnen we ervoor zorgen dat jij op een nieuwe school geen leraren meer uitscheldt?’, vroeg ik hem. Want ik achtte de kans groot dat hij weer ergens iemand zou tegenkomen die niet van stuiten hield. *‘Ik ga geen pillen slikken hoor’*, zei hij, *‘als je dat bedoeld. Ik heb wel ADHD, maar ik word echt ziek van die medicijnen’*. Ik snapte hem helemaal en voelde zelf ook enorme weerstand om zijn springveren te beteugelen. Tegelijkertijd wist ik dat hij zonder pillen niet kon functioneren in het reguliere onderwijs. Ik legde hem uit dat ik dacht dat hij beter in het speciaal onderwijs kon instromen als hij geen medicijnen zou gebruiken. Daar zijn leraren immers wat meer ingesteld op *Teigetjes* als Jaydon. Hij wilde er niets van weten.

Op een dag stond hij voor me. *‘Mijn OV-kaart is stuk, juf, en ik kon vanmorgen niet eens in de metro. Ik heb zwart gereden, maar dat vind ik niet fijn. Wilt u alstublieft een nieuwe persoonlijke kaart aanvragen op de computer? Die anonieme kaarten gaan steeds stuk.’* In de tijd die ik nodig had om na te denken over zijn verzoek voegde hij eraan toe. *‘Je kunt een persoonlijke kaart alleen maar op internet kopen en wij hebben geen computer thuis. Mijn moeder*

gaat u echt terugbetalen, hoor!’ En ik zag in zijn ogen hoe graag hij een *persoonlijke* OV-kaart wilde. Ik complimenteerde hem voor de inspanning die had gedaan om toch naar school te komen, en samen doken we achter de computer om een *persoonlijke* OV-kaart te bestellen. Zijn blijdschap was ontroerend. De andere dag had hij keurig het geld bij zich, maar ik heb het terug gestopt in zijn broekzak. Zo kon hij die dag ook eens iets kopen in de kantine.

Stop dat maar in je (broek)zak!

Jaydon heeft veel langer dan zestien weken bij me in de klas gezeten. Niet omdat het niet goed met hem ging, maar omdat geen enkele reguliere school hem wilde. Wat een duivels dilemma was het voor hem: medicijnen slikken en regulier onderwijs, of geen medicijnen met als gevolg speciaal onderwijs. Hij besloot om toch zijn medicijnen te gaan slikken, en ik respecteerde zijn keuze.

Wat was het rustig, die eerste ochtend! Maar daarna leken de medicijnen op merkwaardige wijze hun kracht te verliezen. Jaydon snapte ook niet waarom de medicijnen zo weinig verschil leken te maken.

Op een dag was ik de sleutel van mijn kluis kwijt. Ik vroeg aan alle leerlingen of ze misschien per ongeluk mijn sleutel in hun broekzak hadden gestopt? Heel verontwaardigd trok Jaydon in één beweging beide zakken binnenstebuiten. Nee, er zat geen sleutel in, maar er stuitende

wel een klein wit tabletje op de grond. Zijn *eerste keer, juf, dat ik hem vergeten ben.*'
haarloze ogen keken me aan. *'Het is echt de*

Sarina Hoogendam is leerkracht op basisschool Eduard van Beinum in Rotterdam.

Podcast over kunst, inclusie en onderwijs: welkom in de wereld van theater Babel!

‘Inclusief leven vraagt transparantie en openheid en vooral dat je met een groot hart overal naar gaat kijken,’ zo vertelt Dominique Mol in deze [NIVOZ-podcast](#). Bij [theater Babel](#) proberen ze een voorbeeld te zijn. Voor de samenleving en naar het onderwijs. ‘En dat is hard werken. Elke dag weer.’

Babel is een professioneel theatergezelschap in Rotterdam, dat bestaat uit meer dan 30 mensen, mét en zonder beperking. Ze maken onder leiding van geestelijk vader [Paul Röttger](#) – theatervoorstellingen die niet alleen vormend zijn voor de spelers zelf, maar ook van grote betekenis zijn voor het publiek. Of voor de scholen, de docenten en de leerlingen, waarmee er zeker de laatste jaren intensief gewerkt wordt. Immers, Babel raakt, schuurt en nodigt uit. Of, zoals Dominique Mol het in [deze podcast](#) zegt: ‘Je ziet over het algemeen iets wat je denk ik niet eerder ergens gezien hebt.’

‘Zie de ander en weet wie je bent,’ zo wordt een citaat van filosoof [Emmanuel Levinas](#) in het gesprek aangehaald om de essentie van de inclusieve wereld van Babel in één zin te vatten. De grote diversiteit van mensen waarmee er wordt

gewerkt, in combinatie met gevoelige, menselijke thema’s, maakt dat de voorstellingen vervreemdend werken, maar tegelijk onweerstaanbaar zijn. ‘Het startpunt is wat er in ieders eigen rugzak zit. Er wordt gewerkt met de mens die je voor je hebt, die je op de vloer hebt staan. En ook het publiek maakt in zekere zin onderdeel uit van die vloer.’

”Het startpunt is wat er in ieders eigen rugzak zit. Er wordt gewerkt met de mens die je voor je hebt.”

Babel maakt een, twee of drie voorstellingen per jaar, doet aan talentontwikkeling, maar het hart van het werk is educatie. 'Bij educatie denkt men in eerste instantie vaak aan cursussen, opleidingen. Of in het geval van de gemeente is de terminologie vooral gericht op: zorgen dat kunstonderwijs op de scholen komt. Dat vinden we ook belangrijk, maar wat ons betreft is alles wat we doen educatie. Niet alleen de workshops op scholen. Voor zover we weten zijn wij het enige gezelschap in het professionele landschap die structureel in al ons werk op de vloer inclusief werkt. Maar het is ook inclusief organiseren. Hoe doe je dat met elkaar? Alles is zó nieuw. Eigenlijk nog steeds.'

Zelf is Dominique Mol al vanaf 1995 – tegelijk met zijn theateropleiding – gefascineerd en betrokken bij deze missie van Babel, toen nog het Rotterdams Centrum voor Theater (RCTH) geheten. Maar met name de laatste jaren – ook door de recente verhuizing naar het centrum – is de aandacht voor het inclusieve denken en werken toegenomen, in de hele maatschappij. Babel werkt intussen met vijf scholen op structurele basis, zo staat in [het lezenswaardige en inspirerende meerjarenplan](#) beschreven. En heeft meer lijntjes naar onderwijs en opleidingen getrokken. Niet zo gek, vinden ze bij Babel, zeker niet in deze gespannen samenleving. 'Ik denk dat docenten met deze methodieken die wij hanteren, wat meer handvatten kunnen hebben om gevoelige thema's en onderwerpen in de klas te behandelen. Meer dan dat ze nu hebben.'

“Ik denk dat docenten met deze methodieken die wij hanteren, wat meer handvatten kunnen hebben om gevoelige thema's en onder-

werpen in de klas te behandelen. Meer dan dat ze nu hebben.”

Want ook op de scholen zijn er – zo vertelt Dominique Mol – weerstanden te doorbreken. 'Zeker heel jonge mensen zijn over het algemeen wat meer op zichzelf gefocust. Dat hoort ook wel die fase van je leven. Maar deze ontmoetingen leren je op een ander manier naar jezelf te kijken, maar daardoor ook die ander zien. Dus ik denk dat het een heel mooie aanvulling is voor jongeren om uit hun schulp te kruipen en zichzelf af te vragen: hoe is het nou voor een ander om te zijn wie hij is. En wat vind ik daarvan? En hoe wil ik daar mee omgaan? En wat kan ik betekenen voor die ander, maar ook wat kan die ander voor mij betekenen? Dat zijn vragen die je niet van nature zomaar jezelf stelt.'

[Ik via de ander](#), zo heet de laatste voorstelling die door de coronamaatregelen speciaal is ontworpen, op anderhalve meter afstand wordt gespeeld en nu ook via het internet – in je eigen

huiskamer - gestreamd kan worden. Babel is met de tijd meegegaan en heeft zelfs, zo ziet ook Dominique Mol, door de noodzaak om online te gaan werken aan schaalvergroting gedaan. 'Al is dat nooit onze eerste opzet. Wij spelen bewust voor een klein publiek. En blijven dat doen. Na

afloop is het gebruik dat je als publiek de spelers kan ontmoeten en tegelijk samen nog een maaltijd te nuttigen. Maar zelfs toen dat niet meer kon, hebben we de mensen niet zomaar naar huis willen sturen, maar ze een zak met soepgroenten meegegeven voor thuis.'

Opname en redactie: Rob van der Poel

Eerdere verhalen over Babel:

- [Inclusief theater en onderwijs: Wat betekent dit voor de docent die ik wil zijn?](#)
- [Inclusief theater en wat het met je doet: 'Leren kijken naar mogelijkheden in plaats van beperkingen'](#)

Je kunt je abonneren op [de NIVOZ-podcast](#) via [Spotify](#) en [Apple Podcasts](#). We publiceren ongeveer tweewekelijks. Je krijgt dan bij elke publicatie automatisch een melding. Dit is aflevering 39.

En verder?

Sinds 2008 is NIVOZ – Nederlands Instituut voor Onderwijs en Opvoedingszaken – vooral bekend geworden door de trajecten [Pedagogische Tact \(PT\)](#) en [Pedagogisch Leiderschap \(PL\)](#). Maar er is nu meer. In ons aanbod van onze NIVOZ-opleidingen is er online en offline veel mogelijk.

.....

- [PT-vervolg](#)
- [Opleiding tot PT-begeleider](#)
- [Meerdaagse Pedagogische Verdieping](#)
- [Werkplaats Pedagogische Opgave \(online\)](#)
- [NIVOZ-coalitie](#)
- [Meer aanbod \(invulling van studiedagen, coaching & workshops\)](#)

We helpen jou en je school of opleiding vaker ‘het goede te doen op het juiste moment, ook in de ogen van de ander.’ Je eigen pedagogische vragen zijn altijd het uitgangspunt.

V.l.n.r.: Tjitske Bergsma, Anniek Verhagen, Ellen Emonds, Merlijn Wentzel, Martijn Galjé

Stichting NIVOZ

Nederlands Instituut Voor onderwijs en OpvoedingsZaken

De Horst 1, gebouw Vossesteijn (7)

3971 KR Driebergen

T: 0343-556750

E: info@nivoz.nl

www.nivoz.nl

Colofon:

Samenstelling: Rikie van Blijswijk

Redactie: Tjitske Bergsma, Joyce van den Bogaard en Rob van der Poel

Ontwerp: Jetty van der Grift

Foto omslag: Carel van Hees